

ТЕМАТИКА ЛЕКЦІЙНОГО КУРСУ

ТЕМА 1

ВСТУП ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО

Предмет, місце та призначення курсу історії політико-правових вчень про державу і право в системі історико-правничих дисциплін. Методологія історії вчень про державу та право. Закономірності розвитку державно-правової думки. Критерії оцінки політико-правових вчень.

Поняття політико-правової доктрини: етапи її формування, структура та функції. Соціальна сутність та загальнолюдські цінності в політичній доктрині.

Джерела теорії держави та права. Періодизація історії розвитку політичної та правничої думки. Історія політико-правових вчень про державу та право в системі юридичних наук історико-теоретичного циклу і системі суспільних наук.

ТЕМА 2

ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВНИЧА ДУМКА В КРАЇНАХ СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Специфіка і виникнення політико-правових вчень про державу та право у Стародавньому світі, їх зв'язок з міфологічно-релігійними уявленнями. Ранні форми державної організації суспільства.

Консерватизм як основа державно-правничих концепцій у Стародавньому Єгипті. “Повчання Птахотепа”, “Книга мертвих”, “Авесті”, “Архашастри” – писемні джерела права.

“Поєма про Гільгамеша” та “Закони Хамурапі” як джерела політичної та правничої думки Шумеро-Аркадської цивілізації.

Політичні та правові аспекти вчення Заратустри у Стародавньому Ірані. Етапи розвитку Стародавньої Індії, проблеми політики та права у ведичній літературі. Буддизм, брахманізм і суспільно-політичне життя. “Артхашастра” Каутільї та “Закони Ману” – перші пам'ятки власно політичної та правничої думки Стародавньої Індії. Варновий устрій Стародавньої Індії.

Політичні та правові ідеї у Стародавньому Китаї. Ідеологічне обґрунтування влади Чжоу-гуном; конфуціанство та даосизм про людину та державу. Мо-цзи про управління державою; зародження легізму (Шан Ян). Орієнтація правової свідомості на норми природного права і патріархальні традиції суспільства.

ТЕМА 3
РОЗВИТОК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ КОНЦЕПЦІЙ
В ДОБУ АНТИЧНОСТІ
(СТАРОДАВНЯ ГРЕЦІЯ ТА РИМСЬКА ДЕРЖАВА)

Початок і етапи державотворення у Стародавній Греції. Полісна організація влади і суспільства. Три періоди розвитку і початок формування політико-правової думки в Давній Греції: Гомер та Гесіод. Реформи Солон та Лікурга.

Період філософського осмислення політико-правничої проблематики в роботах Піфагора, Геракліта та Демокрита.

Питання співвідношення моралі та політики у Сократа. Платонівська модель держави. Полібій про державу і право.

Питання типології форм державного управління в роботах Платона та Аристотеля.

Демокрит про природу законів та політичне мистецтво. Політико-правові ідеї софістів (Гіппій, Протагор, Лікофрон, Фрасімах), епікурейців (Тіт Лукрецій Кар, Епікур), стоїків (Зенон, Клеанф, Хрисипп, Панецій і Посидоній).

Цицерон про природу та завдання держави і влади. Принципи врядування.

Сенека про державу, владу і право.

Діяльність римських юристів і становлення юриспруденції як науки. Закони XII таблиць. Дегисти Юстиніана і теорія Ульпіана. Види права і природне право.

Засудження рабства Епітетом та Сенекою як прояв кризи рабовласницьких суспільно-політичних відносин.

ТЕМА 4
ПОЛІТИКО-ПРАВНИЧІ КОНЦЕПЦІЇ
В ПЕРІОД СЕРЕДНІХ ВІКІВ

Особливості розвитку державно-правової думки доби середньовіччя.

Ідеї створення суспільства загальної рівності і справедливості в ранньому християнстві. Вчення про спасіння і форми становлення людини до влади.

Політичний провіденціалізм Августина Блаженного та зародження ідеї суспільного договору. Ідея моральної зверхності церкви над державою.

Формування християнської церкви та її політично-правової ідеології.

Тома Аквінський: схоластичне трактування держави і права. Томізм як офіційна ідеологія християнства і церкви. Проблема поділу

світської і духовної влади у Марсілія Падуанського. Вчення про верховенство закону в суспільстві. Робота „Захисник миру”.

Поєднання релігії та політики в ідеології ісламу. Коран та Сунна як основні джерела ісламського права.

Зародження політичної думки в Київській Русі. Митрополит Іларіон про політику і державне управління. „Руська правда” – кодифікований збірник права.

В. Мономах про співвідношення державної і церковної влади, мораль і право.

Нестор та Іларіон про походження держави і влади, про благодать і закони.

Державно-правова думка в Україні за козацько-гетьманської доби (XVI-XVIII ст.).

Давньоруська література про особисті якості глави держави і стабільність державної влади. І. Пересветов, В. Татішев, С. Песницький, М. Сперанський, декабристи про державу та право. Проблеми права і державного будівництва у творах В. Соловйова, І. Ільїна і Б. Чичеріна.

ТЕМА 5

ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА ДУМКА ДОБИ РЕНЕСАНСУ

Становлення державно-правової науки нового часу (XVIII ст.).

Вилив ренесанського гуманізму на розвиток політичної думки.

Н. Макіавеллі про природу держави і механізм державного управління.

Питання співвідношення політики та моралі.

Політико-правові ідеї Реформації (М. Лютер, Т. Мюнцер, Ж. Кальвін).

Розробка проблеми суверенітету держави і влади Ж. Боденом.

Ідеї Ренесансу та Реформації в Україні.

Утопічні політико-правові ідеї державно організованого суспільства в „Утопії” Т. Мора; організація влади в державі соляріїв – „Місто сонця” Т. Кампанелли.

Ранньобуржуазні політико-правові ідеї в Голландії XVIII ст. Нове розуміння юриспруденції як сукупності державного, цивільного та міжна-родного права (Г. Гроцій).

Б. Спіноза про роль права в державному житті.

Політико-правові вчення доби англійської буржуазної революції. Концепція походження та сутності держави Т. Гоббса. Проблема забезпечення прав людини в державі у Дж. Локка, формування ідей політичного лібералізму.

ТЕМА 6
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ КОНЦЕПЦІЇ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ
НОВОГО ЧАСУ (XVIII-XX СТ.)

Політична думка доби Просвітництва.

Ф. Вольтер про природне право та „освічений абсолютизм”.

Ш.Л. Монтеск’є про функції держави, принцип розподілу влади та регулятивну функцію законів, концепція суспільного договору Ж.-Ж. Руссо.

Політичні теорії періоду боротьби за незалежність США.

Т. Джефферсон про взаємозв’язок прав особи і демократичної організації влади. Т. Пейн про права людини. А. Гамільтон про організацію державної влади.

Німецька класична філософія про державу та право.

І. Кант про моральний закон як „категоричний імператив”.

Філософія права Т. Гегеля, формування лібералізму як політичної думки (І. Бентам, В. Гумбольдт, А. Штейн).

Питання держави в теоріях європейських соціалістів-утопістів (Ш. Фур’є, Р. Оуен).

Соціальний позитивізм О. Конта.

Марксизм про державу, право. Карл Маркс, Фрідріх Енгельс про соціально-економічну формацію; поняття базису і надбудови. Марксистська характеристика держави та її функцій.

Місце і роль держави в комуністичній формації.

Юридичний позитивізм Дж. Остіна.

Соціал-дарвінізм Р. Фон Ієринга. Суспільний розвиток з позиції соціологічного позитивізму Т. Спенсера. „Теорія насильства” Т. Гумпловича.

ТЕМА 7
ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ІДЕЇ НОВІТНЬОГО ЧАСУ (XX ст.).
НЕОПОЗИТИВІСТСЬКІ
ТА ІНСТИТУЦІОНАЛІСТСЬКІ ТЕОРІЇ

Позитивістський нормативізм Г. Кельзена.

Концепція соціальної солідарності (солідаризм) Л. Дюгі.

Теорія інституціоналізму М. Оріу. Соціологічна юриспруденція М. Ерліха.

Питання держави і права в контексті ідеї „постіндустріального суспільства”.

Теорія плюралістичної демократії та соціальної стратифікації (Г. Ласкі, М. Дюверже, Р. Дарендорф, Ф. Ален, Р. Даль).

Теорія еліт В. Парето та Г. Моски. „Залізний закон олігархії”
Р. Міхельса. Теорія „груп тиску” А. Бенглі. Типологія влади М. Вебера.

ТЕМА 8

РОЗВИТОК ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ДУМКИ В РОСІЇ

Політична думка періоду формування централізованої російської держави та станово-представницької монархії (XV-XVII ст.).

Концепція Філофея „Москва – третій Рим”.

Апологетика централізованої монархії і концепція державних реформ І. Пересвєтова.

Ідеологічне обґрунтування абсолютної монархії.

Ф. Прокопович – ідеолог реформ Петра І.

Проблеми вдосконалення абсолютизму як форми державного управління в роботах В.М. Татищева та І.Т. Посошкова.

Державна думка XVIII – поч. XIX століття.

Ідеї „освіченого абсолютизму” і діяльність Катерини II

Просвітницькі ідеї державних реформ С.Ю. Десницького.

Оформлення консервативно-аристократичної ідеології (М.М. Щербатов).

Державно-правова концепція О.М. Радіщева.

Проекти ліберальних реформ М.М. Сперанського.

Політико-правові концепції декабристського руху (П.І. Пестель, М.М. Муравйов).

Політична думка другої половини XIX ст. Дискусія слов’янофілів та західників щодо шляхів історичного розвитку та перспектив російської державності.

Ідеологія народництва (А.І. Герцен, М.Т. Чернишевський) як російський варіант утопічного соціалізму. М.О. Бакунін і зародження ідей колективістського анархізму.

Ліберальні концепції державного розвитку Б.М. Чичеріна, В.С. Соловйова.

Державно-правові концепції першої половини XX ст.

Політико-правова ідеологія більшовизму. В.І. Ленін про соціалістичну революцію, класову роль держави, диктатуру пролетаріату, констатування радянської держави.

Тоталітаристська державно-правова ідеологія Й.В. Сталіна.

ТЕМА 9

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВЧЕНЬ ПРО ДЕРЖАВУ ТА ПРАВО В УКРАЇНІ

Вплив ідей Ренесансу та Реформації на формування політико-правової думки в українських землях у литовсько-польську добу.

Проблеми співвідношення світської та духовної влади в доробку
Ст. Оріховського-Роксолана, І. Вишенського, П. Могили.

Політична думка доби Гетьманщини. Політико-правові погляди
Б. Хмельницького. І. Виговський, П. Дорошенко.

І. Мазепа про місце і роль української держави в тогочасному світі.

Конституційні ідеї П. Орлика.

Становлення ліберального та демократичного напрямків української
політичної думки у першій половині XIX ст. Питання української
державності в програмі Кирило-Мефодіївського товариства.
Республікансько-демократичні ідеї Т.Г. Шевченка. Політичний
лібералізм М. Костомарова. Політико-правові погляди Г. Андрузького.

Державно-правові концепції другої половини XIX ст.

Проблеми організації державної влади та місцевого врядування в
державній концепції М. Драгоманова.